

Värnplikt — fredstjänst i hemlandet

Kapten Per-Arne Ringh tillhör generalstabskåren och tjänstgör vid försvarsstabens planeringsavdelning. Han hävdar i vidstående artikel, att det är principiellt orimligt att ersätta värnpliktstjänstgöring i vårt land med arbetstjänst i utvecklingsländer. I stället bör vårt land ha råd med både ett byggligt försvar, byggt på allmän värnplikt med militär utbildning, och en ökande personell insats för utvecklingsländerna.

Det senaste årets försvarsdebatt har ofta kommit att röra sig kring temat "alternativ till värnpliktstjänstgöring". Denna frågeställning har inte varit av politiskt partiskiljande utan snarare av generationsskiljande natur. Medan de politiska partierna synes vara eniga om att bibehålla allmän värnplikt, det vill säga att alla vapenföra svenska män skall ges militär utbildning, diskuteras bland ungdom från vänster till höger huruvida så kallad fredstjänst i utvecklingsländer skulle kunna betraktas som ett lämpligt alternativ till värnpliktstjänstgöringen.

Det finns anledning att granska, hur den allmänna värnplikten fungerar i vårt land och vilket samband som finns mellan värnplikt i Sverige och fredstjänst i utvecklingsländer.

Sveriges säkerhet är beroende av det internationella läget. Detta har sedan lång tid präglats av misstro, motsättningar, begränsade krig och andra konflikter. Den internationella miljön domineras för närvarande av motsättningarna mellan stormakterna och den ökade klyftan mellan rika och fattiga länder. Det hävdas — sannolikt med rätta — att motsättningarna mellan rika och fattiga länder på lång sikt kan komma att leda till svårartade konflikter, om inte skillnaderna utjämnas.

Vårt land har en given uppgift att inom gränserna för sin förmåga bidra till att minska motsättningarna och klyftorna. Därigenom förbättras också vår egen säkerhet. Endast genom att vi

får leva i fred har vi möjlighet att utveckla vårt samhälle efter våra egna värderingar. På det sättet skapas förutsättningar för att verksamt kunna fortsätta med att bidra till en lösning av de internationella problemen.

Alliansfrihet kräver starkt försvar

Vårt land har valt ett eget alternativ för vår säkerhetspolitik, vilket bedöms ge oss den största handlingsfriheten, då det gäller att påverka det internationella läget. Detta val får emellertid också konsekvenser för vår försvarspolitik. En i fred konsekvent förd alliansfri politik, som syftar till neutralitet i händelse av krig, får inte någon tyngd och kan knappast ge respekt för vår förmåga och vår vilja att vara obundna i händelse av konflikt, om den inte stöds av ett försvar. Detta försvar måste vara så starkt att — som det heter i målsättningen för krigsmakten — ”anfall mot Sverige fordrar så stora resurser och tar så lång tid, att de fördelar som står att vinna med anfallet rimligen icke kan bedömas värda insatserna”.

Vi anser att vi än så länge har ett sådant försvar. Vi har byggt upp det och vidmakthåller det därför att vi anser oss se realistiskt på förhållandena i omvärlden.

Motståndare till försvaret hävdar ofta att försvarsanslagen är bortkastade pengar inför ett krig med isolerat angrepp mot Sverige. Vårt försvar är inte dimensionerat för att motstå ett isole-

rat angrepp mot landet, eftersom detta alternativ bedöms som osannolikt. Men enbart norr om Alperna står i denna dag mer än fem miljoner man ständigt beredda för insats. De är välutbildade och utrustade med moderna konventionella vapen. Ett kallt krig kan med sådana resurser med kort varsel bli varmt och det kan komma att beröra vårt land. Det är bl a hänsynstagande till sådana realiteter som ligger bakom beslutet om att vi har och behåller ett relativt starkt försvar.

Alliansfriheten kostar pengar. Det finns exempel på länder som valt andra säkerhetspolitiska alternativ. Schweiz har en så kallad garanterad neutralitet. Trots detta har Schweiz ansett sig behöva ett försvar som årligen kostar omkring fyra miljarder kronor, det vill säga nästan lika mycket som det svenska försvarsanslaget, för att försvara ett område med en yta som motsvarar Kiruna stad, Gällivare och Jokkmokks kommuner.

För att den försvarspolitiska målsättningen skall nås måste krigsmakten ges tillräcklig styrka och lämplig sammansättning. Försvaret måste vara balanserat så att det har erforderlig kvalitet och kvantitet.

Värnplikten ofrånkomlig

Vi räknar med att försvara hela landet. Eftersom vårt land har en yta som är större än Väst- och Östtyskland tillsammans, är det inte möjligt att försvara det med en yrkeskrigsmakt. En

sådan måste av ekonomiska skäl ha begränsad numerär. Ett svenskt yrkesförsvaret synes dessutom av politiska skäl vara en mindre tilltalande lösning. Vårt försvar måste tillföras erforderliga personella resurser. Genom den allmänna värnplikten ställs i princip alla därtill lämpade svenska män från och med 18 år till och med 47 år till krigsmaktens disposition för utbildning och användning i krigsorganisationen. Endast därigenom är det möjligt att ge krigsmakten en personell styrka som i stort sett svarar mot de bedömda behoven.

Det finns således — med den målsättning som vi har idag och så som försvaret för närvarande är utformat — ett samband mellan värnpliktstillgångar och värnpliktsbehov. Detta är ett förhållande som ofta förbises i den offentliga debatten.

Därmed är det inte sagt att krigsmakten obetingat behöver varje vapenför svensk i krig. Undantag finns. Genom det så kallade uppskovsinstitutet ställs i krig ett relativt stort antal värnpliktiga till det civila totalförsvarets disposition. Dessa har emellertid genomgått militär grundutbildning och kan vid behov utnyttjas för landets väpnade försvar.

Genom vapenfrilagstiftningen av år 1966 kan efter särskild ansökan värnpliktig medges att såsom vapenfri tjänstepliktig fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring. Förutgången här för är att bruk av vapen

mot annan inte är förenligt med sökandens allvarligt personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom. Allvaret i denna personliga övertygelse prövas av vapenfri-nämnden. Medgivandet till vapenfri tjänst innebär att den tjänstepliktige undantas från att utbildas i bruk av vapen. I stället utbildas han för att kunna användas på lämplig plats i det civila totalförsvaret i händelse av krig.

Det synes uppenbart att om undantag från värnpliktstjänstgöring görs i betydligt större utsträckning än för närvarande kommer detta att påverka krigsmaktens möjligheter att svara mot målsättningen. Undantagen måste därför vara få och kontrollerbara.

Rättighet och skyldighet

Försvaret är och bör allt framgent vara en angelägenhet för alla medborgare. Genom den allmänna värnplikten blir denna angelägenhet konkret. Vårt försvar blir ett folkförsvar. Den värnpliktige är visserligen skyldig att genomgå utbildning men det är också en rättighet för honom att få denna.

I broschyren "Inför inskrivningen" har statsministern uttryckt dessa aspekter på värnplikten på följande sätt: "Vårt försvar har som främsta uppgift att vara fredsbevarande. Därmed är det en angelägenhet för alla medborgare. Men det innebär också att alla måste kunna medverka i vårt totalförsvar, var och en efter sin förmåga och sina för-

utsättningar. Detta kräver förberedelser i fredstid. Ett led i dessa förberedelser är värnpliktsutbildningen.

För den enskilde innebär värnpliktsutbildningen uppoffringar som ibland kan kännas betungande. Medvetandet att dessa uppoffringar tjänar syftet att bevara vår fred och vår frihet och därigenom ge oss möjlighet att ägna huvuddelen av våra krafter åt att förbättra samhället och levnadsförhållandena för den enskilde bör dock göra att uppoffringarna klart framstår som meningsfulla för alla".

Krigsmaktens viktigaste uppgift är att vara fredsbevarande. Värnplikts-tjänstgöringen är en förutsättning för att krigsmakten skall kunna lösa denna uppgift. Den allmänna värnplikten är alltså i sig själv fredsbevarande. Därför kan värnplikts-tjänstgöringen i vårt land sägas vara fredstjänst.

Det är mot denna bakgrund man bör se diskussionerna om alternativ till värnplikts-tjänstgöringen.

Det har, som inledningsvis framhållits, hävdats att arbetstjänst i utvecklingsländer av därtill lämpade skulle bidra till att förbättra situationen där och därmed på sikt minska konflikthanteringen. Få människor betvivlar väl också det principiellt riktiga i denna argumentering. Sedan länge pågår ju också ett ökande stöd till utvecklingsländerna bl a genom ökade personella insatser. Det anmärkningsvärda i argumenteringen är att det med viss själv-

klarhet hävdats att "fredstjänst" i utvecklingsländer skulle kunna ersätta värnplikts-tjänstgöringen i vårt land.

U-landstjänst inget alternativ

Syftet med den allmänna värnplikten är att ställa personella resurser till krigsmaktens (totalförsvarets) förfogande. Därigenom får krigsmakten tillräcklig personell styrka för att verka fredsbevarande och i krig erforderligt antal rätt utbildade soldater.

Syftet med hjälpen till utvecklingsländerna är att gradvis uppnå bättre levnadsvillkor i dessa länder.

Att använda svensk värnpliktslag för att tillföra utvecklingsländerna arbetskraft synes mot ovanstående bakgrund vara en principiellt sett orimlig lösning. En annan sak är att vårt land har råd att dels behålla allmän värnplikt med syfte att militärt utbilda alla därtill lämpade svenska män, dels ge erforderligt stöd till utvecklingsländer genom personella insatser.

Stöd till utvecklingsländer genom personella tjänster har hittills alltid förutsatt ett frivilligt åtagande av den enskilde. Så bör förhållandet vara även fortsättningsvis. I den mån som svenska medborgare av ideella skäl vill göra en insats i ett utvecklingsland synes detta vara möjligt efter avslutad civil utbildning och dokumenterad lämplighet.

Utöver det principiellt felaktiga i att blanda frivilligt åtagande och plikt-tjänstgöring kan andra skäl anföras mot

fredstjänsten i utvecklingsländer som alternativ till värnpliktstjänstgöringen.

Det bör vara självklart att den personal som engagerar sig i arbete i utvecklingsländer är utbildad inom området, där behov av insats föreligger i länderna i fråga. Denna utbildning måste vara av sådan längd och ha ett sådant innehåll, att personalen är färdigutbildad, då insatsen i utvecklingslandet skall göras. Det kan inte vara riktigt att det biståndsmottagande landet självt får svara för en del av utbildningen. Behovet av gedigen utbildning har också vitsordats av SIDA, socialstyrelsen och andra myndigheter.

Sådan utbildning har endast i undantagsfall förvärvats av ungdomar i den ålder, då man skall genomgå sin grundläggande värnpliktsutbildning, det vill säga i regel 19—21 år. Anstånd med värnpliktstjänstgöringen för att senare göra tjänst i ett utvecklingsland innebär i princip, att den enskilde måste binda sig för en viss civil utbildning redan vid inskrivningen, något som inte förefaller vara acceptabelt vare sig för den enskilde eller för försvaret. En sådan valfrihet skulle — i varje fall i större skala — medföra en serie organisatoriska problem.

Civil erfarenhet

Det kan synas som om jag i det förda resonemanget utgått från att den erfarenhet, som kan vinnas i samband med arbetstjänst i ett utvecklingsland, inte

har något som helst värde för vårt eget land under krig. Så är dock inte fallet. Det kan finnas yrkesgrupper, som under sådan tjänst förvärvar kunskaper som kan ha värde. I det fallet intar måhända läkarna en särställning. Men det kan också hävdas, att många yrkesgrupper i sin dagliga gärning här hemma successivt förvärvar kunskaper, som gör dem bättre skickade att fullgöra uppgifter i krig, t ex kirurger, chaufförer och ingenjörer. Det ligger nära till hands att göra gällande att dessa människor borde få tillgodoräkna sig sitt civila arbete som värnpliktstjänstgöring. Samhället i krig skulle bli en kopia av samhället i fred! Hur blir det då med möjligheterna att försvara vårt land mot en eventuell angripare? Jag håller med om att överdriften kan synas grov. Det jag vill komma åt med resonemanget är det principiellt oriktiga i att blanda samman värnplikt, som också innefattar vapenutbildning, med arbetstjänst. Även läkarnas utbildning omfattar vapentjänst och tjänstgöring i den militära miljön. Den utbildningen förutan är de inte skickade att tjänstgöra som läkare i krig.

För närvarande utreds formerna för ökade personella insatser i samband med katastrofsituationer inom och utom landet. Vad den utredningen resulterar i vet vi inte. Det är emellertid — vilket entydigt här deklarerats av försvarsministern — inte fråga om att göra utlandstjänsten till ett alternativ till värnplikt.

Försvarets huvuduppgift är att genom sin styrka verka fredsbevarande. För att bevara fred och oberoende i vår del av världen arbetar dagligen tiotusentals människor inom totalförsvaret. Värnpliktstjänstgöringen är en förutsättning för försvarets styrka och därmed ett väsentligt arbete för freden. Fred hos oss skapar förutsättningar för

att vi skall kunna verka för fred i övriga delar av världen. Arbetstjänst i utvecklingsländer är inte något alternativ till värnpliktstjänstgöring. I stället bör vårt land ha råd med både ett hyggligt försvar, byggt på allmän värnplikt med militär utbildning, och en ökande personell insats för utvecklingsländerna.